

Upptäckarglädje gör skolan meningsfull

*Aktionsforskning kring entreprenöriellt lärande
utmanar bilden av vad en skola kan vara*

AV KLAS VIKLUND

Vilken berättelse är det som styr vår uppfattning om huruvida skolan fungerar eller inte? Frågan ställs i antologin *En skola som utmanar*. I boken beskrivs utvecklingsarbetet vid tre skolor i Malmö. Skolans professionella ger i boken en bild av en verksamhet som står i skarp kontrast till massmediernas rapporter om en skola i kris. Ledstjärnorna för de tre skolornas arbete är att inkludera eleverna i undervisningen, att öppna skolan mot omvärlden och att ge tid för pedagoger och skolledare att reflektera över sitt arbete och elevernas utveckling. De tre skolornas berättelser ramas in av en vidgad pedagogisk och politisk diskussion om utbildning och lärande. Boken inspirerar till en fördjupad debatt om skola och mediebilder, estetik och meningsskapande. Den här essän är ett försök att sammanfatta huvudinnehållet i boken *En skola som utmanar* och samtidigt addera stoff inför ett fortsatt samtal om vad en skola kan vara.

Vad är det vi ser när vi betraktar en skola? Denna fråga är utgångspunkten för antologin *En skola som utmanar*, sammanställd av Per Dahlbeck och Pär Widén, båda knutna till Fakulteten för lärande och samhälle vid Malmö universitet. Det givna svaret är att det är *berättelsen om skolan* som styr vår

blick och som påverkar vår uppfattning om hur vi ser på skolan. Detta gäller oavsett om det handlar om politikernas, skoldebattörernas eller ledarskribenternas berättelser – eller lärarnas, elevernas eller föräldrarnas berättelser. Till saken hör att det är de berättelser som ges plats i nyhetsmedierna som når störst uppmärksamhet – och som därför får mest inflytande över debatten.

Denna tankegång knyter an till de resonemang som förs i Matilda Wiklunds avhandling *Kunskapens fanbärare – Den goda läraren som diskursiv konstruktion på en mediearena*, framlagd vid Örebro universitet 2006. Där visas hur den allmänna uppfattningen om skolan i hög grad formas av mediernas bild av skolan. I avhandlingen analyseras den bild av skolan som framträder i debattartiklar och ledarkommentarer i Dagens Nyheter under 1990-talet. Hälften av de analyserade texterna handlade om en skola i kris, läraryrkets sjunkande status eller annan förfallstematik. Dessa frågor, och skolans stora utmaningar, är inte oviktiga, men det blir allt för ensidigt när ett fåtal inflytelserika debattörer ger en sådan begränsad bild av skolan.

Matilda Wiklund visar i sin avhandling hur berättelsen om en skola i kris utgår från en mycket avgränsad och specifik utbildningspolitisk linje. Alternativa röster är sällsynta och skolans absoluta huvudaktörer är märkligt frånvarande i debatten, nämligen eleverna. Eleverna ses som objekt snarare än subjekt i debatten om skolan. Eleverna och deras föräldrar uppfattas och omtalas som skolans ”kunder”, efter friskolereformen 1992, snarare än delaktiga medborgare. Matilda Wiklund poängterar att den komplexitet som präglar en så omfattande och mångfacetterad verksamhet som skolan beskärs kraftigt i den massmediala debatten om svensk utbildning.

I Matilda Wiklunds avhandling förklaras hur bedrägligt det kan vara att tala om ”den goda utbildningen” och ”den goda läraren”, utan att samtidigt definiera vilka utbildningsideal som avses. Beroende på vilka syften undervisningen tillskrivs i olika sammanhang, och vilka mål undervisningen förväntas uppnå och sträva emot, kommer skilda lärare i olika grad att framstå som ”goda”.

Om målet är att barnet ska skolas in i en självklar och livslång underkastelse så blir de lärare ”goda” som förmår att disciplinera till lydnad. Om barnet däremot ska frigöra sina medfödda förmågor och krafter så innebär detta att andra lärare framstår som ”goda”. Återigen är det helt andra lärare

som uppfattas som ”goda” om det primära målet är att fostra elever som skriver och räknar rätt, elever som utvecklas till framgångsrika yrkesarbetare eller entreprenörer eller demokratiskt sinnade och kritiskt tänkande medborgare. Den här typen av ideal och riktningar för olika utbildningsinsatser har växlat genom historien, i både Sverige och omvärlden – samtidigt som varje tid också haft sin beskärda del av konkurrerande och motstridiga viljor och uppfattningar.

Ordningsbetyg i blyxtbelysning

De skilda perspektiven på skola, elever och lärande hamnade i blyxtbelysning efter att utbildningsutskottet den 2 april 2019 uppmanat regeringen att införa skriftliga ordningsbetyg för högstadie- och gymnasieelever, efter ett förslag från Liberalerna. Tidningarnas ledarsidor, och olika debattprogram i tv, fylldes snabbt med inlägg om bristen på ordning i den svenska skolan. Det talades om skolk, sen ankomst och oro i klassrummen. Frågan kom att handla om ifall dessa problem bäst kan avhjälpas genom att ge eleverna en reprimand i form av ordningsomdömen – eller om stöket har strukturella orsaker, som till exempel segregationen, för stora klasser, brist på speciallärare eller liknande.

I tv-programmet Opinion Live, som sändes i SVT 1 den 4 april 2019, debatterade liberalernas Jan Björklund förslaget om ordningsbetyg i skolan med vänsterpartisten Daniel Riazat. För att illustrera de olika bedömningar som skolan kan göra, kring vad som bör anses vara ett bra eller dåligt beteende hos elever, exemplifierade Daniel Riazat med 16-åriga Greta Thunberg som sedan augusti 2018 skolkat en dag i veckan under parollen ”Skolstrejk för klimatet”. Är hon en förebild för andra ungdomar i Sverige och världen – eller är hon en elev som ska ha sänkt ordningsbetyg?

”Vi har skolplikt och med det menas att eleverna ska vara i skolan”, förklarade Skolverkets generaldirektör Peter Fredriksson i Aftonbladet den 14 mars 2019 när han ombads kommentera Greta Thunbergs skolstrejk. Han fortsatte: ”Det är bra att eleverna engagerar sig i viktiga frågor, men det kan man göra på sin fritid när man inte har läxor att göra.”

Dagen därpå, fredagen den 15 mars 2019, demonstrerade 1,4 miljoner ungdomar på omkring två tusen platser i 125 länder under parollen ”Global

Strike For Future”, inspirerade av Greta Thunberg, som också är en aktiv röst i sociala medier. Genomslaget för de unga miljöaktivisterna i traditionella medier har varit enormt. Greta Thunberg lär under ett par månader ha pratat med fler globala makthavare än Sveriges statsminister Stefan Löfven. Och nog är det en rimlig tanke, att det är en ökad medvetenhet hos makthavare och medborgare som kan förändra de lagar och beteenden som gör att vi kan få ned utsläppen, även om vissa debattörer uppmanar Greta Thunberg att sluta skolka och göra läxorna först. Men Greta Thunberg kan inte vänta till hon fått sin examen. Hon är själv ingen klimatexpert. Det Greta Thunberg och hennes följare säger är, att världen måste ta klimatexperternas larmrapporter på allvar och agera nu.

Alternativa berättelser om skolan

Att nyhetsmediernas rapportering om den svenska skolan främst fokuserar på missförhållanden och försämrade skolresultat är inget att förvånas över. Det är en del av nyhetsmediernas DNA i alla demokratiska länder, där journalistiken intar ett kritiskt och granskande perspektiv på samhället och dess institutioner och där ”riktiga nyheter” så gott som alltid är en berättelse om rådande missförhållanden. De alternativa bilderna och berättelserna kring svensk skola måste därför sökas på annat håll, i mer konkreta rapporter och forskningsstudier, i diskussionsforum på internet – eller i en antologi med pedagogisk dokumentation, som den aktuella boken *En skola som utmanar* (Studentlitteratur, 2019).

Utgångspunkten för de tre skolorna i boken är att de samverkat med Malmö universitet i ett skolutvecklingsprojekt som syftat till att hitta former för att utveckla elevers entreprenöriella förmågor. Projektet har finansierats genom medel från Skolverket. En utgångspunkt har varit att komma runt fixeringen vid skolornas PISA-resultat, som den viktigaste drivkraften för skolutveckling, för att istället undersöka vägar för att skapa ”en skola som berör och som upplevs som meningsfull för lärare, elever, skolledare och vårdnadshavare, ur ett både kort- och långsiktigt perspektiv”.

Lärarna på de tre skolorna i Malmö har iscensatt undervisning inom ramen för olika projekt där de tillsammans med forskare vid Malmö universitet kunnat reflektera över sin egen pedagogiska praktik. Formerna för denna typ av

aktionsforskning är inte okänd, men är ofta svår att genomföra på grund av lärares arbetsbelastning samt brist på tid för dokumentation och reflektion. Det som skulle kunna vara en del av skolans kontinuerliga utvecklingsarbete måste kanske formuleras som ett avgränsat "projekt" för att ges den legitimitet som gör det möjligt för lärare att avsätta nödvändig tid.

Det gemensamma målet för de tre skolorna har varit att undersöka det entreprenöriella lärandets domäner, identifiera dynamiken mellan imitation och innovation, kartlägga de tre skolornas unika arbetsprocesser samt beskriva hur entreprenöriellt och innovativt arbete kan stärka elevernas språkutveckling.

Att återfinna skolans själ

Inledningsvis deklarerar de båda redaktörerna, Per Dahlbeck och Pär Widén, att de haft som ambition att olydigt se bortom det självklara och förgivettagna sättet att betrakta syftet med skolor. De citerar direktören för OECD:s utbildningsdirektorat, Andreas Schleicher, som i en tidningsintervju om Sveriges sjunkande resultat i PISA-mätningarna sagt att han upplever att den svenska skolan "tappat sin själ". Det handlar därför om att skapa en tydlig idé om vad utbildning är, för att kunna hitta tillbaka till denna "själ". De båda redaktörerna har tolkat detta som en uppmaning att inte stirra sig blind på kortsiktiga och lätt mätbara resultat i PISA-mätningar, och som en följd av detta leta efter enkla evidensbaserade metoder för att få till stånd bättre resultat i liknande mätningar. Redaktörerna vill, tillsammans med de tre involverade skolorna, söka efter "skolans själ" och formulera en vision om vad en bra utbildning skulle kunna vara. Enligt redaktörerna handlar det om att skapa en meningsfull skola: "En skola som är behövd både av lärare och elever och dit de går med lätta fötter. Men också en skola som av samhället upplevs som, och är, både meningsfull och nödvändig."

Redaktörerna konstaterar att det finns många forskningsrapporter och skoldokument som visar vad en "bra" skola är ur ett formellt elevperspektiv. Men de påpekar samtidigt att samma skola, sett ur elevers eller en enskild elevs perspektiv, kanske inte alls upplevs som meningsfull att gå till. Det är därför viktigt att kunna utgå från ett formellt "elevperspektiv" och samtidigt sträva efter att även ta in "elevers perspektiv".

Antologin beskriver det pedagogiska arbetet vid tre grundskolor i Malmö som alla är mycket olika vad gäller styrelseskick, elevantal, ålder på barnen, storlek och läge. Men det som förenar skolornas berättelser är en gemensam ambition, hos pedagoger och skolledare, att skapa en skola som är meningsfull för eleverna och en strävan att synliggöra elevernas röster, så att det blir möjligt att förstå upplevelsen av skolarbetet ur de ungas perspektiv.

Kvalitetsplaner, provresultat och nationell betygsstatistik för årskurs nio är inte oviktigt, men att förminska berättelsen om svensk skola till en rankinglista över vilka skolor och kommuner som är bättre respektive sämre, jämfört med tidigare år, leder diskussionen fel, menar författarna. Risken är att berättelsen om skolan reduceras till en tabell som visar betygssnittet för elever i årskurs nio. Ibland får denna knapphändiga statistik ligga till grund för omfattande politiska beslut och skolreformer med långtgående pedagogiska konsekvenser för lärare och elever. Det behövs därför parallellt berättelser om skolan som fördjupar förståelsen för skolans verksamhet.

Inkludering och entreprenöriellt lärande

Att all utbildning bör leda till inkludering är inget kontroversiellt påstående eftersom det i Sverige har stöd i alla måldokument som rör utbildning. Samma vision finns i de flesta länder, efter andra världskriget. Men påståendet kompliceras av Per Dahlbeck och Pär Widén då de pekar på att det finns olika sätt att närma sig eleverna. Är eleverna från sin första dag i skolan inkluderade och tagna i anspråk (vilket brukar kallas den kontinentala pedagogiska traditionen)? Eller är det pedagogiska uppdraget att utbilda människor som *efter* utbildningen är anpassade så att de kan inkluderas i samhället (vilket brukar kallas den angloamerikanska traditionen)?

I det första fallet handlar det för pedagogen om att lyhört utveckla elevens lust till lärande utifrån elevens inre motivation. I det andra fallet gäller det att under utbildningen diagnostisera brister hos eleven och sätta in kompensatoriska insatser. Omdömen, provresultat och betyg blir då en del av den yttre motivation som förväntas förmå eleven att uppnå önskvärda kunskaper. Dessa motstridiga förhållningssätt blir särskilt relevanta när det handlar om en skola som har till uppgift att utveckla elevernas entreprenöriella

lärande. Och då syftar inte begreppet ”entreprenöriellt lärande” på att starta och driva företag, utan på att eleven själv och tillsammans med andra, under lärarens handledning, tar ansvar för sitt eget lärande i olika typer av projekt som genomförs i och utanför skolan – ofta i form av ett autentiskt arbete som involverar uppdragsgivare eller verkliga mottagare utanför skolans fyra väggar.

De tre skolor som medverkar i antologin *En skola som utmanar* har i mötet med elevgrupperna på sina respektive skolor försökt hitta en balans mellan de båda pedagogiska traditionerna. Ambitionen har varit att omgående involvera eleverna och låta undervisningssituationerna gestalta olika former av delaktighet och medskapande. Det finns ingen i projektet som ifrågasätter betyg eller ”elevernas mätbara kunskaper”, utan vad det handlar om är att finna den balans som gör att undervisningen upplevs som meningsfull och motiverande för både lärare och elever – och som lockar fram elevernas inre motivation.

Att förbereda för livet

”Vad är värt att veta?” frågade en gång medieforskaren Neil Postman i boken *Lära för att överleva* (Aldus/Bonniers, 1973) där han tillsammans med sin medförfattare Charles Weingartner filosoferade över en situation där alla läroplaner och kursplaner plötsligt försvann. Denna katastrof skulle kunna bidra till att öka relevansen i skolorna om elever och lärare gemensamt gavs möjlighet att formulera de frågor som skulle kunna hjälpa oss att överleva i nutidens och framtidens snabbt föränderliga värld.

I boken om de tre skolorna i Malmö hänvisas till sociologen Zygmunt Bauman och hur han beskriver lärandet i sin bok *Det individualiserade samhället* (Daidalos, 2002). En gång i tiden handlade skolans undervisning om att eleverna skulle lära sig saker utantill (primärt lärande). Senare har det handlat om att eleverna ska lära sig söka kunskap – och förhålla sig kritiska till den information vi möter i traditionella medier och på nätet (sekundärt lärande). Men det handlar numera också om att undersöka och förstå det som ännu inte är känt, att arbeta undersökande och prövande för att bryta ny mark för att erövra ny kunskap och ny förståelse (tertiärt lärande).

Zygmunt Bauman beskriver en utbildningsprocess som inte styrs av på förhand fastställda mål, en process där resultatet enbart kan skisseras. Han

skriver om nödvändigheten av ett öppet och forskande förhållningssätt i skolan, vilket han ser som den största utmaningen som de pedagogiska filosoferna någonsin ställts inför:

Att ”förbereda för livet” – denna eviga oföränderliga uppgift för all utbildning – måste först och främst betyda att man odlar förmågan att leva dagligen och i fred med ovissheten och ambivalensen, med en mängd olika ståndpunkter och frånvaron av osvikliga och tillförlitliga auktoriteter; måste betyda att man skapar tolerans för olikheter och en vilja att respektera rätten att vara annorlunda; måste betyda att man stärker den kritiska och självkritiska förmågan och modet att ta ansvar för sina val och deras konsekvenser; måste betyda att man utvecklar förmågan att ”ändra ramar” och motstå frestelsen att fly från friheten och den obeslutsamhetens ängslan som denna för med sig vid sidan om glädjen över det nya och utforskade.

Också inför denna utmaning pekar Per Dahlbeck och Pär Widén på behovet av att finna en balans mellan undervisningens alla olika delar: konkreta ämneskunskaper (självklart), strategier för lärande (givetvis) och ett forskande arbete som handlar om att söka kunskap kring det okända (nytänkande). För detta krävs att skolan kan tillämpa en kombination av olika paradigmer för kunskap och lärande. Skolan har ett dubbelt kunskapsuppdrag som handlar om inläring och reproduktion av kända kunskaper, men också om ett utforskande av det vi ännu inte vet och som utgår från elevernas eget sökande och prövande i kreativa och fantasifulld processer som i dagens läroplaner kallas entreprenöriellt lärande. Problemet är att de två lärandeformerna ganska ofta ställs mot varandra.

Så sker till exempel i debatten kring boken *Glädjeparadoxen – Historien om skolans uppgång, fall och möjliga upprättelse* av Gabriel Heller-Sahlgren och Nima Sanandaji (Dialogos, 2019). I förordet till boken skriver Magnus Henrekson, professor och vd för Institutet för Näringslivsforskning, att den progressiva pedagogiken i Sverige, som efter andra världskriget lyft fram ”glädje, skoldemokrati och elevledda pedagogiska metoder”, baseras ”på en fundamental feltolkning av det nationalsocialistiska utbildningssystemet”. Magnus Henrekson tycks inte ha något att invända mot de auktoritära metoder

och den ”svarta pedagogiken” som tillämpades i Tyskland vid 1900-talets början, och som Alice Miller kritiserar i sin bok ”I begynnelsen var uppfostran” (Wahlström & Widstrand, 1982). De auktoriteter och hierarkier som präglade den tyska skolans ”nyhumanistiska ideal” och kunskapssyn under första halvan av 1900-talet ses, enligt Magnus Henrekson, som ett föredöme att åter sträva efter, så länge skolan inte styrs av nazister som vill kullkasta hela verksamheten.

I sitt förord hävdar Magnus Henrekson att problemen för dagens skola ”hänges samman med det moderna samhällets framväxt och de värderingsförändringar som detta skapar”. Och så är det: dagens skola är utformad utifrån en modern syn på barnet som samhällsmedborgare, och i de flesta av världens länder tillämpas ett barnrättsperspektiv – och från och med den 1 januari 2020 kommer FN:s konvention om barnets rättigheter att vara svensk lag.

PISA och pizza

Tankegodset från *Glädjeparadoxen* förs vidare på Dagens Nyheters ledarsida där Erik Helmerson, den 27 maj 2019, lovordar innehållet i boken och på ett raljerande sätt går till attack mot dagens skola: ”Kraschade hierarkier och utslängda katedrar har lämnat plats åt självständiga elever som lägger upp sitt eget arbete, gärna i grupp, med de senaste tekniska hjälpmedlen. Resultatet blir ett ’entreprenöriellt lärande’ och läraren som mentor i vår nya sköna värld.”

Erik Helmerson hävdar att underklassens barn behöver den auktoritära pedagogiken för att överhuvudtaget kunna lära sig något, annars kan det gå illa: ”Om du är nyanländ eller har studieovana föräldrar är risken stor att du driver genom skolan som en jolle utan vare sig segel, ankare eller hemmahamn.” I sin extrema förlängning leder Erik Helmersons resonemang till att vi återinför det skolsystem som en gång gjorde att underklassens barn fick veta sin plats i samhällshierarkin: ”Skolan måste helt enkelt vara lite trist – lärarledda lektioner, centrala prov, arbetsro – för att eleverna ska lära sig ordentligt.”

Men frågan för dagens och morgondagens skola handlar snarast om *vad* eleverna förväntas lära sig – och vilka värderingar som ska präglade skolans möte med de unga. Det fanns en tid när skolan, liksom många andra samhällsinstitutioner, hämtade sina organisatoriska ideal från militärens sätt att skapa drill och disciplin. Under senare år har röster höjts för att återföra skolan till

den ordning som rådde förr. Samtidigt är det värt att notera hur andra samhällsinstitutioner, även militären, söker efter nya organisationsmodeller och moderna styrsystem där människor förväntas tänka själva och fatta egna beslut utifrån rådande omständigheter. Vilken skola är det dagens och morgondagens samhälle behöver? Utifrån detta blir skoldebatten en fråga om politiska idéer och värderingar. Vad är det för slags skola vi vill ha? Vad är värt att veta; om människan och om världen – och om alla de bilder, budskap och berättelser i det enorma medieflödet som vi ibland förväxlar med verkligheten?

Författarna till boken *Glädjeparadoxen* bygger sitt resonemang om den svenska skolans förfall på en oreflekterad tilltro till resultaten av svenska elevers prestationer i OECD:s skolundersökning PISA (som ska utläsas ”Programme for International Student Assessment”). Undersökningens genomförande är omtvistat och resultaten i vissa avseenden otillförlitliga. Det visade journalisten Kristoffer Örstadius då han i Dagens Nyheter den 4 juni 2014 pekade på flera brister. Många av de svenska 15-åringar som deltog i PISA-provet år 2012 har varit provtrötta och dåligt motiverade att delta i undersökningen; eleverna ansträngde sig inte, eftersom undersökningen är anonym och inte betygsgrundande. Några elever säger till Dagens Nyheter att de enbart deltog i PISA-provet därför att skolan som tack erbjöd gratis pizza. Det är givetvis chockerande att skolforskare och politiker skapar sina argument, och fattar sina beslut, utifrån en skolundersökning som svenska elever inte tillmäter något värde. Eleverna tar en pizza och satsar på de nationella proven. Mot bakgrund av den omfattande debatt som förts om PISA-mätningarnas relevans blir det absurt när författarna till *Glädjeparadoxen* kritiserar pedagogikprofessor Roger Säljö och diskussionen om en ”relativistisk kunskapssyn”. Författarna skriver:

Ett annat exempel kommer från professor Roger Säljö vid Göteborgs universitet, en av den svenska lärarutbildningens chefsideologer: ”Det finns förutsättningar och antaganden bakom allt det vi kallar kunskap. Till och med det vi kallar för fakta, och som framstår som absolut sant, entydigt och bekräftat, visar sig vid närmare betraktande vara beroende av förutsättningar och perspektiv.” Med denna postmodernistiska kunskapssyn är det inte konstigt att den svenska pedagogiska forskningen har kommit att domineras av kvalitativa metoder, som alltså är undermåliga för sitt syfte.

Glädjeparadoxen är en debattbok som genom sin framställning bidrar till mytbildningen om svensk skola. Boken handlar om skolforskning, skoldebatt och internationella jämförelser mellan skolor – utan att författarna någonstans problematiserar den statistik man använder, i detta fall PISA-undersökningarna.

Det krävs ett större perspektiv på frågan om provresultat och internationella jämförelser mellan skolor för att nå trovärdighet. Antologin *Bortom Pisa*, redigerad av Joakim Landahl och Christian Lundahl (Natur & Kultur, 2017), är ett exempel på en sådan en behändig översikt som fördjupar förståelsen och tolkningen av PISA-undersökningarna. I boken förklaras också hur uppkomsten av de internationella jämförelserna på skolområdet tar sin början under kalla kriget. Det var Sovjets uppskjutning av satelliten Sputnik, den 4 oktober 1957, som inte bara gav upphov till kapplöpningen om rymden, utan också en kapprustning för att forma världens mest framgångsrika utbildningssystem.

Utflykter i närsamhället

De tre skolor som berättar om sitt arbete i antologin *En skola som utmanar* är Holmaskolan, Backaskolan och Humfryskolan i Malmö. Den gemensamma utgångspunkten för de tre skolorna är att personalen tillåter sig att reflektera över sin undervisning och att de intar ett filosofiskt perspektiv till elevernas lärande, inte bara till det som sker i skolan, utan skolpersonalen förenas också av en insikt om att lärandet sker, och kan ske, överallt och inte begränsas av skolans väggar. I skolornas berättelser beskrivs hur lärandet, inom ramen för detta projekt, inspirerats av att eleverna utgått från dagsaktuella frågor och olika samhälleliga utmaningar, vid sidan av traditionella läromedel.

Holmaskolan, en kommunal skola i södra Malmö med många flerspråkiga elever, har sedan lång tid bedrivit ett arbete för språkutveckling. Det projekt som presenteras i boken *En skola som utmanar* tog sin början bland elever i förskoleklass, men har utvecklats till att omfatta samliga elever i årskurs F–3. Arbetet utgår från pedagogiskt välunderbyggda utflykter i närsamhället där eleverna skaffar sig gemensamma upplevelser. Det kan handla om att göra en tågresa, besöka ett museum eller ett fiskeläge.

Kring dessa utflykter får eleverna i uppdrag att ”tänka enskilt, samtala parvis och samtala alla”. Frågorna till eleverna handlar om ”vad vet vi, vad vill vi

veta och vad har vi lärt oss”. I samtal med eleverna introducerar lärarna ord och ämnesspecifika begrepp. Eleverna får innan besöken skapa egna ordlistor och tankekartor och formulera frågor som de önskar få svar på under studiebesöket. Efter utflykterna uppmuntras eleverna skriva och berätta, rita, måla och ställa samman fotografier för att på så sätt gestalta vad de varit med om.

”Vi strävar efter att lyssna in elevernas tankar, känslor och frågor för att ge möjlighet till elevinflytande”, förklarar pedagogerna. Arbetet är metodiskt och strukturerat för att göra upplevelsen från utflykten till ett centralt stoff i undervisningen. Språkutveckling och förmåga till berättande står i centrum, men diskussionerna i klassen, och mötet med representanter från närsamhället, innebär också en träning av många sociala förmågor. Eleverna upplever att de är en del av det lokala samhällets gemenskap. Arbetet erbjuder lärare och elever stor frihet, men följer en mall som underlättar planering och genomförande.

Delaktighet och inflytande

Backaskolan är en fristående skola där pedagogerna arbetar med inspiration från Reggio Emilia. I boken *En skola som utmanar* beskrivs hur några pedagoger på skolan iscensätter ett arbete kring delaktighet och inflytande i en klass med elever i årskurs två. Skildringen handlar om hur pedagogerna vill utmana sig själva, lika mycket som eleverna. De teoretiska utgångspunkterna är självklara för personalen, men pedagogerna är inte säkra på hur de ska få eleverna i tvåan att intellektuellt förstå projektets syfte, som handlar om att skapa ett ”gott skolliv” där ”eleverna blir medvetna om att de kan påverka och hur de kan göra för att påverka”. Pedagogerna inser att syftet är abstrakt och svåröverskådligt för barnen, men de genomför arbetet som ett forskningsprojekt på skolan där de löpande rapporterar sina erfarenheter till kollegiet vid den pedagogiska konferens som hålls på skolan en gång i månaden.

Arbetet genomförs i flera steg. Eleverna får börja med att fotografera olika platser på skolan och skriftligt förklara vilka regler, normer och överenskomelser som gäller för just den platsen. De får reflektera över begreppet ”frihet” och i boken berättas om elever som intervjuat föräldrar och släktingar kring hur de ser på begreppet: ”Vad är frihet för dig?” har en elev frågat sin mamma. ”Att gå sin egen väg så länge det inte skadar andra”, svarade mamman.

Därefter får eleverna göra korta filmer där de berättar om vardagen på Backaskolan. Eleverna intervjuar varandra, men söker också upp rektor och annan personal på skolan.

Nästa moment är att pedagogerna inbjuder eleverna att bidra till att förändra vardagen på Backaskolan. Pedagogerna väljer att fokusera på rasterna. ”Vi utgår från att eleverna redan känner att de har viss makt över raster och upplever att de kan påverka och förändra dessa. Vi upptäcker att det är mer naturligt för en elev att se sig som medskapare av raster än att se sig som medskapare av lektioner och fritids”, skriver lärarna. Elevernas förslag kring rasterna kom att handla om regler för olika lekar och inköp av lekmaterial, men också en önskan om en tydligare signal från rastvakterna när det ringer in.

Det kan uppfattas som hyckleri, att reducera frågan om elevinflytande i skolan till en diskussion om elevernas aktiviteter på rasterna. Men pedagogerna tar arbetet ett steg vidare och låter eleverna gemensamt besluta om vilka platser de vill besöka och utforska i Malmö. Eleverna tittar på kartor och fotografier och efter en omröstning väljer klassen att göra sitt första besök vid SJ:s gamla tåghallar i stadsdelen Kirseberg. Klassen delas in i mindre grupper som får i uppdrag att dokumentera platsen med olika medier. Det är inget traditionellt studiebesök, utan en resa till en okänd plats. Utflykten blir en stor succé. ”Att ha guide hela tiden är inte vad jag kallar undersöka”, säger en elev. Pedagogerna reflekterar över elevernas engagemang för rasterna och besöket i tåghallarna i termer av frihet, ansvar, påverkansmöjligheter och lek. Men pedagogerna är inte helt klara över hur projektet uppfattats av eleverna. De skriver:

Särskilt i början finner vi att det finns en viss misstro hos eleverna. Förmodligen undrar de om vi inte har en dold agenda – det gör de säkert fortfarande! Vi förstår att det inte är lätt att som elev orientera sig i vad som är öppet för förhandling och om vilka slags gränser som gäller för varje unik situation. Hur man än vrider och vänder på det har vi pedagoger ofta sista ordet. Eleverna vet det. De utgår ofta från att vi pedagoger vet och förstår mer. Därför är det inte konstigt om elever blir förvirrade i situationer då vi pedagoger inte ger svar och då eleverna själva ska komma med svar eller lösningar.

Backaskolan är den skola i boken som tydligast definierat begreppet ”entreprenöriellt lärande”. Inom ramen för detta begrepp har pedagogerna enats om fem centrala aspekter: (1) att utveckla driftighet och resultatfokus; (2) att utgå från att man verkar i ett socialt sammanhang; (3) att arbeta kreativitet, där all innovation och uppfinningsrikedom också samspelar med inslag av imitation; (4) att på ett demokratiskt sätt ta tillvara på elevers idéer, kraft och röster och uppmuntra elever att ”göra skillnad” utifrån sitt eget omdöme; och (5) att utgå från ett systemförankrat handlande, där elever – liksom alla entreprenörer i samhället – måste förstå och förhålla sig till att arbeta inom ett befintligt system, eller en samhällsordning, vilket är avgörande för att få saker genomförda. Det krävs därför ofta en pragmatisk hållning.

Projektarbetet med eleverna i andra klass på Backaskolan tycks vara tydligt inramat av de regler som gäller just för skolans ”befintliga system”, som den femte punkten gör gällande. Samtidigt finns det hos pedagogerna en uppriktig vilja att göra barnen uppmärksamma på ideologiska begrepp som frihet, regler, överenskommelser och att träna elevernas förmåga att filosofiskt diskutera begreppen och tillämpa dem i praktiken.

Utställning på Malmö Konsthall

Om de båda tidigare skolorna fokuserat på pedagogiska utflykter och elevinflytande så beskriver berättelsen från den tredje skolan ett mer publikt arbete. Det handlar om Humfryskolan, en fristående högstadieskola i Malmö, där eleverna under en termin samarbetade med fyra professionella konstnärer för att göra en utställning på Malmö Konsthall på temat ”Var går gränsen?”.

Arbetet resulterade i att eleverna fyllde en av salarna på konsthallen med skulpturer och konstverk som uttryckte åsikter, tankar och frågor kring all typ av gränsdragning. Eleverna hade läst, samtalat och lärt sig om nationsgränser, flyktingkris, ekonomisk fördelning och naturresurser. Utifrån denna teoretiska input valde eleverna ett problem som engagerade dem och på Malmö Konsthall har de sedan fått möjlighet att arbeta tillsammans med de fyra konstnärerna för att skapa konstverk som ger uttryck för deras tankar.

Med sin estetiska profil har Humfryskolan som pedagogisk idé att göra elevernas skapande synligt utanför skolan. Det kan handla om tv-sändningar,

tidningar, teaterföreställningar, konserter och utställningar. Det som genomsyrar skolan är en tro på att elevernas kunskaper vidgas om de får arbeta med ett ämnesinnehåll som relaterar till dem själva och den verklighet som de befinner sig i, samt att kunskaperna kan fördjupas om eleverna får gestalta och skapa utifrån ämnesinnehållet. För lärargruppen handlar det om att finna en balans mellan att möta elevers frågor, nyfikenhet och engagemang, å ena sidan – och lyfta fram det centrala innehållet i skolans olika ämnen, å andra sidan.

Höstterminen 2015 präglades samhällsdebatten i Sverige av en pågående "flyktig kris", frågor om "vi och dom", segregation och integration. Lärarna på Humfryskolan tyckte att de stod inför ett "gyllene ögonblick" när det gällde att omvandla lektionsmaterialet från "en rätta svarens-pedagogik" till ett problembaserat lärande med autentiska problem från en verklighet som är påtaglig för eleverna. Eleverna vet inte alltid bakgrunden till varför människor kommer till Sverige för att tigga eller varför människor tvingas fly från sina hemländer, men de upplever konsekvenserna av det i sin egen vardag.

Lärarnas uppgift blev att länka samman det centrala innehållet i skolans ämnen, med den verklighet eleverna vid denna tidpunkt befann sig i. Det handlade om att möta elevernas "lust" eller "begär" efter kunskap med vad skolan ansåg vara elevernas "behov" i form av grundläggande ämneskunskaper. På Humfryskolan lades därför stor vikt vid att lärarna gjorde en gemensam planering av det kommande arbetet på temat gränser. Men endast i ett par meningar redogörs för att lärarnas samplanering inte var problemfri, då olika lärares intressen och prioriteringar ställdes mot varandra.

Den gemensamma uppfattningen hos lärarna på Humfryskolan är ändå att eleverna inom ramen för projektarbetet lär sig lika mycket matematik, engelska och samhällskunskap som under en traditionell ämnesindelad undervisning. Men att se och skapa samband mellan ämnena, att upptäcka mönster och beröringspunkter, kan ge mer långsiktiga effekter hos eleverna. Utvecklingen av ett demokratiskt förhållningssätt tycks vara en positiv konsekvens av att arbeta gemensamt i tematiskt ämnesöverskridande projekt.

Både elever och lärare blir högt motiverade av att forma undervisningen kring den aktuella flyktigproblematiken. Humfryskolans rektor Fredrik Håkansson skriver: "Elevernas kunskap om omvärlden blir en förutsättning för att bilda sig en egen värdegrund och handla utifrån denna. Vår utgångspunkt är

att en demokratisk medborgare behöver en kunskapsbas om orsak och verkan i ekonomiska och globala frågor. Pedagogerna vill att den kunskapsbasen ska engagera eleverna att själva vilja gräva djupare och engagera sig i problem som är och blir viktiga för dem.”

Konst och skolkunskaper

Den avslutande delen av Humfryskolans berättelse handlar om elevernas konstnärliga skapande. Utmaningen i denna del av arbetet är att kombinera skolämnenas objektiva och faktabaserade verklighetsbeskrivning med de subjektiva tankar, åsikter och perspektiv som konsten kan ge uttryck för. Det handlar mycket om elevernas vändor inför skapandet, om dialogen med konstnärerna och även om betydelsen av att lärarna finns med som en diskussionspart som kan hjälpa eleverna att formulera sina tankar, kunskaper och åsikter och transformera dessa till en konstnärlig gestaltning.

”Uttalat finns en förhoppning inom projektet att eleverna utvecklar en förmåga att identifiera en möjlighet som inte redan finns. Denna förmåga att tänka nytt är en av de egenskaper som ryms inom det entreprenöriella lärandet som skolans styrdokument lyfter fram. Ingenting uppfinns dock i ett vakuum. Det handlar ofta om redan tidigare kända delar som sätts samman till en ny unik helhet”, skriver skolans rektor Fredrik Håkansson.

Eleverna gör skulpturer, installationer med speglar, collage med kartor och mycket annat. Idéerna föds ofta när eleverna på konsthallen utforskar ett specifikt material eller en metod som konstnärerna introducerar. Idéerna formas utifrån att eleverna, medvetet eller omedvetet, föreställer sig hur en tilltänkt publik kommer att reagera på konstverket. Eleverna tvingas balansera mellan det fria, personliga skapandet och vetskapen om att konstverket kommer att presenteras i en viss kontext.

Lärarna på Humfryskolan noterar att flera elever inte är vana vid att få utrymme att själva bestämma innehåll och form för det som ska uttryckas. De behöver träning i att tänka fritt och se möjligheter. Andra elever har lätt att se möjligheter och utnyttja de vuxnas kompetens för att förverkliga sina visioner.

En viktig fas är den sista delen av projektet, då eleverna får tillfälle att reflektera över sitt arbete. Vid sidan av de konkreta ämneskunskaperna handlar

det om den konstnärliga processen; att eleven ska kunna se och förstå den egna potentialen, så att varje elev lägger märke till den egna kreativiteten och bygger upp ett självförtroende för att driva egna projekt i framtiden. Reflektionen måste också innehålla elevens tankar kring hur den förverkligade idén (i detta fall ett konstverk) fungerade i mötet med en publik.

”Skolan kan, genom att låta eleverna utmanas i egna projekt, fullfölja sitt demokratiuppdrag och i framtiden kan vi få medborgare som ifrågasätter, tror på förändring och ser möjligheter. Medborgare som drivs av att göra världen bättre, vågar stå för sina idéer, ser vad som fungerar och kommer på nya lösningar som gör livet bättre för alla. Allt detta samtidigt som de lär sig det som samhället anser vara viktiga och nödvändiga kunskaper”, skriver Humfryskolans rektor Fredrik Håkansson.

Upptäcktsresa eller charterresa

Ett återkommande tema i boken *En skola som utmanar* handlar om betydelsen av att se skola och lärande som en ”upptäcktsresa”, fylld av oanade och oförutsedda utmaningar, snarare än en ”charterresa”, med ett utstakat och fördefinierat innehåll. Metaforen om skolan som upptäcktsresa eller charterresa lanserades av Bengt-Erik Andersson i artikeln ”Måste skolan vara tråkig?”, publicerad i *Pedagogiska Magasinet* nr 2/2003. Han skriver om den långa tradition som skapat våra förväntningar kring hur en skola ska vara – och att den traditionen är svår att bryta:

Man skulle kunna likna dagens skola vid en charterresa. På en charterresa är allt bestämt i förväg. [-] Det krävs ingenting av resenären själv, mer än att passa tiden för de olika avgångarna. Ingenting kan förvåna och inga utmaningar möter resenären. Skolan förefaller vara väldigt lik en charterresa. Vi utexaminerar nästan 100 000 nittonåriga charterresenärer varje år från den svenska skolan. Men vad ska Sverige ha 100 000 nya charterresenärer varje år till? Vilken användning har vi av dem? Det är inte charterresenärer vi behöver. Sverige skulle i stället behöva 100 000 nya upptäcktsresande varje år. Tänk om skolan vore som en upptäcktsresa, där varje elev fick sätta sina egna mål, söka sina egna

kunskaper och lära sig att ta sig fram på obanade kunskapsstigar, en del som ingen annan ännu har beträtt. Ellen Key talade i sin bok *Barnets århundrade*, som publicerades för drygt hundra år sedan, om att eleven ska göra bildningsresor, som mycket liknar upptäcktsresor.

Föreställningen om att bildning är en vindlande process som kan liknas vid en "bildningsresa" är numera en klassisk jämförelse. Förr gjorde människor bokstavligen bildningsresor till andra länder och kontinenter för att lära sig mer om världen. Hantverkare gjorde sina gesällvandringar för att se hur deras hantverk utövades i andra länder. Idag sker många människors bildningsresor ut i världen via traditionella eller digitala medier.

Bernt Gustavsson beskriver i sin bok *Utbildningens förändrade villkor* (Liber, 2009) hur "bildningsresan" och omvärldsförståelsen sker i ett samspel mellan "utfärd" och "återkomst". Han menar människan tolkar och förstår sin egen tillvaro genom att ständigt utgå från vad som är hemvant och bekant för oss. Tillhörigheten till en tradition eller en kultur är den centrala utgångspunkten, utifrån vilken vi tolkar och förstår det som är oss själva främmande och annorlunda. Därför kan man tänka sig att bildning går till så att man med utgångspunkt i det som är givet i den värld man växer upp i och skolas in i, möter och förstår det som är främmande och annorlunda.

Tanken är att vi lär oss nya saker genom att "resa" mellan det som är bekant och det som är obekant. Vi blir nyfikna på det vi kan relatera till, men som vi vill veta mer om. Genom att erövra obekanta fält upptäcker vi också att det finns fler varianter och nya sätt att se på det som nyss var bekant. Om ämnet är ett stort och obekant fält får eleverna svårt att knyta an till ämnet. Är innehållet alltför bekant blir eleverna uttråkade. Intresse och hunger efter kunskap väcks genom att det främmande görs bekant och det alltför välbekanta görs främmande. Det skapar upptäckarglädje och lust till lärande.

Bernt Gustavsson diskuterar i sin bok också synen på kunskap, olika typer av maktrelationer och möjligheterna till gemensam internationell förståelse:

Vi som lever i västvärlden lever i en värld som i tilltagande grad präglas av informationsteknik, medialisering och globalisering. Ekonomins och teknologins betydelse ökar inom varje område, liksom medias makt över

vår världsbild. En omvälvande förändring sker samtidigt av utbildningssystem och skola, och därmed en markant förändring av själva synsättet, inte bara på kunskap och demokrati, utan även på människa och samhälle. Vi ställs inför problem som rör miljö, hälsa och överlevnad som inte kan lösas enbart lokalt eller nationellt. Samtidigt får vi genom det mångkulturella samhället allt större delar av världen inpå oss. Dominerande uppfattningar kolliderar med kritiska och oppositionella mot den rådande ordningen.

Bernt Gustavsson kopplar på detta sätt den moderna bildningsresan till aktuella frågor som handlar om medier, demokrati och globalisering.

Att gå vilse

Den amerikanska samhällsdebattören Rebecca Solnit inleder sin essäsamling *Gå vilse – En fälthandbok* (Daidalos, 2012) med ett kapitel om betydelsen av att gå vilse: ”Att aldrig gå vilse är att inte leva, att inte veta hur man går vilse leder till undergång, och någonstans i det terra inkognito som ligger mittemellan finns ett liv där man upptäcker saker.” Rebecca Solnit refererar till vad andra sagt om ”upptäcktsresande”; att personer som är på upptäcktsresa aldrig är vilsegångna, eftersom de aldrig varit på de besökta platserna förut. Rebecca Solnit konstaterar: ”Att vara vilse, lärde jag mig av de människor jag pratade med, var oftast ett själstillstånd, och det gäller såväl alla metafysiska och metaforiska varianter av att vara vilse som att irra omkring i ödemarken.”

Rebecca Solnits resonemang för tankarna till några ofta citerade rader av den danske 1800-talsfilosofen och teologen Søren Kierkegaard: ”Att våga är att förlora fotfästet en liten stund. Att inte våga är att förlora sig själv.”

Hela vår mänskliga utveckling handlar om människans nyfikenhet och vår vilja att våga ta risker. I Jonas Gardells föreställning *Queen of Fucking Everything* (som hade premiär våren 2019) förvandlas scenbilden som genom ett trollslag till katedralen i Florens, då Jonas Gardell förklarar hur domkyrkan Santa Maria del Fiore i över hundra år väntade på någon som kunde konstruera dess 45 meter breda kupol. Problemet var, att det inte fanns någon känd teknik som kunde bygga en så stor kupol. Det gick helt enkelt inte att göra. Men år 1419

steg den 42-åriga guldsmeden Filippo Brunelleschi fram och presenterade en helt ny teknik, där tegelstenarna fogades samman i ett fiskbensmönster så att stenarna låste varandra, vilket gjorde bygget av kupolen möjligt. ”Det omöjliga är bara det möjliga som vi ännu inte förstått hur man gör”, konstaterar Jonas Gardell. ”För det som kännetecknar människan är att hon aldrig nöjt sig med det möjliga, hon har alltid sträckt sig efter det omöjliga.”

Utveckling handlar om att ta sig fram på oupptrampade stigar. En svensk essäsamling, som knyter an till temat, är journalisten Andreas Ekströms tankebok *Att hitta* (Weyler, 2018) där han berättar om hur lätt vi kan hamna vilse på internet, där algoritmer, filterbubblor och tidigare sökhistorik styr våra upptäcktsfärder. Andreas Ekström skriver om våra sökningar på nätet:

När vi inte hittar tillräckligt bra kan vi alltid behöva granska verktygen lite närmare – både hur de är utformade, och hur vi själva använder dem.

Kritikens anatomi, en snabb genomgång:

Det algoritmiska sökandet saknar omdöme. Det klarar inte av att sätta innehåll i ett historiskt eller publicistiskt sammanhang, kan heller inte förstå varför ett material kan vara rimligt i ett sammanhang men orimligt i ett annat. Det har slutligen en tendens att överskatta kvantitet – om tillräckligt många personer skriver på internet att Förintelsen inte ägt rum, och tillräckligt många människor länkar till sådana uppgifter, kommer Google att börja tillmäta sådana utsagor ett visst värde.

Andreas Ekström skriver om internet och hur våra googlesökningar kan leda oss vilse, men resonemanget skulle lika gärna kunna handla om felkalibrerade kompasser eller om hur vi fattar beslut eller låter oss vägledas utifrån tvivelaktig statistik eller en tendentiös medierapportering.

Skolutveckling går inte på räls

Den stora behållningen med den aktuella antologin *En skola som utmanar* är att boken bjuder in läsaren till ett samtal kring de erfarenheter och perspektiv som presenteras. Boken vill med sina konkreta beskrivningar av vardagliga skolprojekt, i kombination med lärares och forskares reflektioner, elevröster och

teoretiska resonemang, bidra till den aktuella skoldebatten med en diskussion om hur vi skapar en meningsfull skola som kombinerar charterresans trygghet med upptäcktsresans äventyr. Det finns ingen i boken som argumenterar emot att skolan ska kunna erbjuda *både* äventyr och "all inclusive"; ett fritt, glädjefyllt och kreativt arbete, liksom stöd, struktur och tydliga ramar för allt som förväntas av eleverna i skolan. Boken väcker tankar om vem som äger berättelsen om skolan och vem som anger ramarna för vad en skola kan vara.

Samtidigt är bokens svaghet att den allt för mycket har karaktär av duktig projektredovisning till Skolverket. Det är en berättelse om "goda" pedagoger som bedriver "god" undervisning. Några svårigheter att växla ut de radikala idéerna i den större personalgruppen på den egna skolan eller bland föräldrar eller skolpolitiker nämns inte. Det är underförstått att det finns olika uppfattningar om vilka idéer som ska "besjäla" den svenska skolan – och att boken från Malmö är en partsinlaga från de pedagogiska "utmanarna". De många hindren ges ingen plats inom ramen för denna berättelse.

Bokens titel, *En skola som utmanar*, knyter an till en tidigare antologi som redigerats av Per Dahlbeck och Kerstin Lagrell, nämligen boken *En skola som berör* (Studentlitteratur, 2014). Den tidigare boken handlar om hur fyra svenska grundskolor låtit sig inspireras av tankar och idéer från Reggio Emilia-pedagogiken. I båda böckerna medverkar pedagoger från Backskolan i Malmö med viktiga berättelser och reflektioner.

Reggio Emilia-rörelsens syn på barn, demokrati och pedagogisk utveckling är idag ett ideal för många skolor. Pedagogiken växte fram i den norditalienska staden Reggio Emilia efter andra världskriget då en grupp föräldrar började samla tegelstenar från sönderbombade hus för att bygga en förskola. De pedagogiska idéerna formulerades kring humanism och demokrati, utforskande och delaktighet. Detta skedde i en tid som präglades av en önskan om fred och jämlikhet, efter ett förödande världskrig som initierats av despotiska krigsherrar. Det pedagogiska arbetet utvecklades bland de vuxna genom ett ständigt pågående pedagogiskt samtal där alla fick göra sin röst hörd. Idéerna spreds till fler förskolor i trakten och år 1963 övertogs verksamheten av kommunen som gjorde barnpsykologen Loris Malaguzzi till barnomsorgschef.

Under 1990-talet växte intresset för Reggio Emilia-pedagogiken i världen. Detta byggde på att "Reggio Emilia" inte var ett färdigt program som

omedelbart kunde kopieras till en annan tradition eller kultur. Pedagogiken handlar om att bejaka barnets kompetenser, barnets många möjligheter att kommunicera och en vilja hos pedagogerna att undersöka och reflektera tillsammans med barn – och med kollegor. Att skolans personal regelbundet möts för att reflektera tillsammans är centralt. Det handlar inte om att på ett självförhålligande sätt lyfta fram ”goda exempel”, utan om att kunna formulera utmanande frågor, dokumentera processer och bidra till att utveckla idén om en ”tänkande skola”, eller med ett modernt uttryck: en lärande organisation.

I den tidigare boken, *En skola som berör*, berättas om svenska lärare, som trots lång erfarenhet inom Reggio Emilia, inte alltid känner sig bekväma med metoderna. Denna upplysning ger trovärdighet åt bokens berättelser. All skolutveckling går inte som på räls. Alla lärare är inte överens om allt. Vi är olika, men kan lära av varandra. I boken förklaras att det finns tillfällen då lärare tvekar att berätta om sin undervisning för kollegor om de inte kan presentera sina elevers arbeten i en anda av stolthet, att de reflekterande samtalen mellan lärare ibland riskerar att bli moraliserande, snarare än problematiserande. Det berättas att det finns tillfällen då lärare presenterar resultat av olika undervisningsupplägg, utan att några utmanande frågor ställts. När exempel samlas in på det sättet blir det ”exempel som söker sin mening”, eftersom meningen i bästa fall kan sökas och uppstå i efterhand.

Den tidigare boken om Reggio Emilia-inspiration i skolan, *En skola som berör*, fungerar som en utmärkt bredvidläsningsbok till den aktuella boken *En skola som utmanar*. Dessa båda böcker bidrar till att fördjupa betydelsen av att lärare sätter ord på sitt arbete och sina tankar. Att i en text reflektera över sitt arbete blir ett sätt att föra en dialog med sig själv inför att man möter sina kollegor i samtal. Utgångspunkten är att utforska skola och undervisning – och den egna rollen som lärare. Det handlar om att ställa frågor kring arbetet i skolan, läsa texter som kan vidga förståelsen för barn och undervisning, uppmärksamma sådant som annars tas för givet, skapa delaktighet med elever, dokumentera arbetsprocesser samt kommunicera och dela erfarenheter med kollegor. Det handlar om att förhålla sig till den aktuella skoldebatten – och utmana varandra. Tankarna kring vad som utmärker en skola som berör, eller en skola som utmanar, är både inspirerande och utvecklande, men ställer också krav på alla som vill göra allvar av idéerna. ¶